

Rok 1948 v Československu

VÝUKOVÝ LIST K ČESKOSLOVENSKÝM DĚJINÁM 20. STOLETÍ

Časová dotace: 45 minut (možné použít i pro delší časovou dotaci)
Způsob práce: skupinová práce, individuální práce, čtení s porozuměním, hra „na soudce“, metoda tzv. podvojného deníku, metoda tzv. stromu problému

Výukové cíle:

Aktivity realizované pomocí jednotlivých cvičení z předkládaného výukového listu vedou žáky a studenty k zopakování a prohloubení vědomostí vztahujících se k roku 1948, jednomu z klíčových milníků československých dějin 20. století. Práce s výukovým listem je založena na práci s dobovými obrazovými a písemnými prameny. Důraz se klade na podporu kritického myšlení, uvažování v souvislostech a schopnost argumentace. Výukový materiál, který je určen pro žáky 2. stupně základních škol (a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií) a studenty středních škol a gymnázií, vede k rozvíjení jednotlivých klíčových kompetencí dle RVP.

Poštovní známka jako historický pramen

Jedním z cílů předkládaného výukového listu je představit žákům/studentům dobové poštovní známky, které nejsou pouze ceninou se státně propagačním účelem, či sběratelským artiklem, ale mohou se stát také zajímavým dobovým pramenem.

1. Klement Gottwald

Datum vydání: 28. 10. 1948, návrh: Jindra Schmidt, rytec: Jindra Schmidt, náklad: 157 600 000.

2. 1. výročí Únorových událostí

Datum vydání: 25. 2. 1949, návrh: Bohumil Němec, rytec: Jindra Schmidt, náklad: 3 300 000.

3. XI. Všesokolský slet v Praze (alegorie)

Datum vydání: 7. 3. 1948, návrh: Max Švabinský, rytec: Jindra Schmidt, náklad 8 000 000.

1. Minulost ve fotografii

Uveďte vyučovací hodinu evokací prostřednictvím fotografie. Rozdělte žáky/studenty do skupin nebo pracujte s otázkami společně. Zodpovězení jednotlivých otázek by mělo inspirovat k následné diskusi.

Fotografie zachycuje dva výrazné symboly komunismu – pěticípou hvězdu (symbolizovala spojení dělníků, rolníků, vojáků, mládeže a pracujících inteligence či pět prstů dělníkovy ruky) a zkřížený srp a kladivo (znázorňoval spojení dělnictva a rolnictva v celém socialistickém světě). Na snímku jsou zachyceny portréty J. V. Stalina, Klementa Gottwalda a V. I. Lenina. Zařazení Gottwaldova portrétu mezi dva významné představitele komunistické strany SSSR mělo symbolizovat úzké provázání a spolupráci Československa s touto zemí. Autor snímku vyfotografoval členy Svazu české mládeže (nášivka SČM na košili jednoho z mladých mužů), který byl spolu se Svazem mládeže Karpat, Zvazem slovenskej mládeže a Svazem polské mládeže předchůdcem jednotné mládežnické organizace Československý svaz mládeže (zkratka ČSM). Ke sjednocení všech těchto svazů v jednotný ČSM došlo roku 1949 (ten v roce 1968 zanikl, ale v roce 1970 byl obnoven jako Socialistický svaz mládeže, SSM), přičemž tato organizace byla přímo řízena komunistickou stranou (současně došlo k ustanovení jednotné dětské organizace – Pionýrské organizace ČSM). Její vznik znamenal de facto násilnou likvidaci všech nekomunistických mládežnických organizací (např. Junáka). Členové této organizace si říkali „svazáci“, nosili modré stejnoznožky. Prostřednictvím této organizace měla vládnoucí strana možnost ovlivňovat občany nenásilnou formou již od raných let (sportovní, zájmové a další aktivity). Mezi organizace a skupiny podporující KSČ v roce 1948 patřily např. lidové milice, akční výbory Národní fronty, stranický tisk atd. V rámci podobných organizací byl kladen patřičný důraz na stranickou propagandu, která nechyběla na žádné větší akci.

2. Úryvek z budovatelské písně „Pochod Klementa Gottwalda“

Aktivita představuje žákům/studentům ukázkou budovatelské písně. Cílem budovatelských písní bylo aktivizovat a upevňovat mezi lidmi v době studené války ideologii vládnoucí komunistické strany. Zpěv působil jako stmělující prvek, zapojoval jedince do širšího kolektivu.

Vyzvěte jednoho žáka/studenta, aby nahlas přečetl úryvek písně. Poté žáky/studenty vyzvěte, ať odpoví na následující otázky: 1) Najděte slova typická pro dobovou rétoriku (mír, práce, lepší zítřek, lid); 2) Jaké pocity ve vás tento text vyvolává?; 3) Co jím chtěl autor posluchačům sdělit?; 4) Proč se v první sloce hovoří o „lidské důstojnosti“?; 5) Jak byste interpretovali slova třetí sloky „Do paláců, kde cinkot číší / a bujný hýřil hodokvas, / kde klíčilo vždy sémě zrady...“?

3. Ve službách KSČ...

Aktivita se vztahuje k problematice lidových milic, jejichž členové jsou zachyceni na fotografii. Nechte žáky/studenty doplnit text přísahy příslušníka této organizace (v dané podobě se používala od roku 1962) slovy: Lidových milic, dělnické, Sovětským svazem, Lidovým milicím, dělnické, nepřitelem. Následně vyzvěte žáky/studenty k vyluštění přesmyčky skrývající propagandistické označení lidových milic („ozbrojená pěst dělnické třídy“). Závěrečný text mohou žáci/studenti doplnit svými dalšími znalostmi.

KSČ začala v době vládní krize v únoru 1948 vyzbrojovat – v obavě před ozbrojeným zásahem nekomunistických příslušníků ozbrojených sil – své příznivce z řad dělníků. Po následujících 41 let se charakter lidových milic (znak „LM“) měnil v závislosti na vládnoucím systému, tato organizace byla vždy využívána komunistickou stranou k zastrašování politických odpůrců a při potlačování projevů nevole. Je důležité zdůraznit, že v demokratickém státě je existence podobné armády politické strany věcí absolutně vyloučenou. Členství v lidových milicích nebylo veřejně známo!

4. Úryvek z Ústavy Československé republiky ze dne 9. května 1948

Aktivita představuje žákům/studentům úryvek z lidovědemokratické ústavy, která rušila Ústavní listinu Československé republiky z roku 1920. Prezident Edvard Beneš ji odmítl podepsat, a tak byla podepsána až po jeho abdikaci jeho nástupcem, Klementem Gottwaldem. Nová ústava nepoužívala pojem „československý národ“, ale „československý lid“, a formálně zachovala některé rysy charakteristické pro pluralitní demokracii. Vedoucí úlohu KSČ zaváděla až Ústava Československé socialistické republiky z roku 1960.

Nechte přečíst jednoho žáka/studenta nahlas úryvek z ústavy. Dejte žákům/studentům chvíli na rozmyšlení dvou otázek a poté je nechte o nich ve dvojicích diskutovat. Každá z otázek odkazuje na existenci jiného politického systému – první na období první republiky, druhá na období vlády komunistické strany. Rozdělte žáky/studenty na 3 skupiny: skupinu A budou tvořit tři žáci/studenti – „soudci“, zbývající dvě skupiny B a C zbytek třídy rozdělený na polovinu. Úkolem členů skupiny B (obhájí kapitalistické zřízení) a členů skupiny C (obhájí socialistické zřízení) je klást argumenty (a protiargumenty), které mají přesvědčit „soudce“ o přednostech systému, který ta daná skupina zastupuje. Úkolem soudců je pozorně naslouchat oběma stranám, řídit spor a na závěr rozhodnout o jeho vítězi. Vítězem se stává skupina, jejíž členové dokázali lépe argumentovat!

5. Věděli jste, že...

Po prostudování jednotlivých informací si každá dvojice žáků/studentů zvolí jednu, která je nejvíce zaujala. Následně pracuje každý sám metodou tzv. *podvojněho deníku* (stránka rozdělená uprostřed svislou čarou, na levou stranu si žák/student napíše vybranou informaci, na pravou stranu následně píše souvislým textem komentář k této větě – čím ho zaujala, jaké myšlenky a asociace v něm vyvolala apod.), nebo tzv. *stromu problému* (žák/student nakreslí velký obrázek stromu, do jeho kmene zapíše problém = zvolená informace, nad kterým se má zamyslet, příčiny problému zakreslí do obrázku v podobě jeho kořenů, následně odvodí jeho důsledky = větve stromu). Na závěr každá dvojice svůj výtvar vzájemně prodiskutuje.